

חדשות בעתיקות נובמבר 2014

ד"ר צביקה צוק - ארכיאולוג הרשות

עונת החפירות הראשונה בתל אכזיב (גן לאומי אכזיב) – יוני-יולי 2014
 ד"ר יפעת טהרני, בית הספר לארכיאולוגיה על שם נלסון גליק, היברו יוניון קולג' (NGSBA)
 וד"ר מיכאל יסמין, המרכז הצרפתי למחקר בירושלים (CNRJ)

תל אכזיב הינו מן החשובים באתרי החוף הצפוני בארץ-ישראל. האתר ממוקם על הדרך שחיברה בין אתרי החוף הלבנוני מחד ואתרי החוף הארץ ישראלי מאידך והוא יושב ברציפות מתקופת הברונזה התיכונה ועד לתקופה המודרנית. במקרא נזכרת אכזיב כעיר כנענית (יהושע י"ט: 29; שופטים א': 31) ובכתובות המלכים האשוריות כעיר פניקית. בשנות הארבעים של המאה הקודמת נחפרו לראשונה הקברים הממוקמים ממזרח ומדרום לתל אכזיב על ידי ד"ר עמנואל בן דור מטעם אגף העתיקות המנדטורי. לסירוגין, למן שנות החמישים ועד לשנות השמונים נערכו באתר חפירות בניהולו של ד"ר משה פראוסניץ. הקברים ממזרח וממערב לתל נחקרו ואף פורסמו על ידי ד"ר אילת מזר בסוף שנות השמונים. לבסוף בשנת 2012 נערכה בדרום ובמערב התל עונת חפירות על ידי ד"ר אסף יסעור-לנדאו וגוון דייויס. אך למרות גילויין של עדויות לקיומה של מערכת ביצורים מפותחת מתקופת הברונזה התיכונה, לקיומם של מבנים מתקופת הברזל והתקופה הפרסית ומבני ציבור מהתקופה הרומית, הצלבנית ועוד עדיין רב הנסתר על הגלוי בכל האמור בעיר העתיקה אכזיב.

Relevé topographique et structuration sous SIG Site de Achziv (Israël)

Préparation en amont du terrain :
 - extraction et géoréférencement d'une image google earth
 - projection dans un système de coordonnées
 - création d'une grille
 - préparation du dictionnaire d'attributs
 Acquisition des données au DGPS garantissant une exactitude < 1 cm
 Grille de points sur une maille de 10m sur une surface de 200x350m soit 700 points topographiques
 Relevé selon un dictionnaire d'attribut :
 - des routes et autres éléments modernes
 - des éléments topographiques s'il y a lieu
 ex : rupture de pentes
 Sous SIG :
 - structuration des classes d'entités
 - création du MNT
 - création des courbes de niveaux
 - Réalisation et mise en page du plan topographique

בקיץ האחרון שבנו לחפור את אכזיב (רישיון רשות העתיקות מס' G64-2014 היתר רשות הטבע והגנים מס' 4149/14). קבוצת ארכיאולוגים, גיאוגרפים והיסטוריונים, פרי שיתוף פעולה בין ההיברו יוניון קולג', המרכז הצרפתי למחקר בירושלים, אוניברסיטת ליון, בית הספר של מוזיאון הלובר ורשות הטבע והגנים. החפירה מתבצעת במימון קרן הונור פרוסט ובהשתתפות ד"ר אסף יסעור לנדאו מן החוג לציוויליזציות ימיות באוניברסיטת חיפה, ד"ר נמרוד מרום ופרופ' שריאל שלו. במסגרת החפירות המיוחדות באתר נפתחו שני שטחים, שטח M הממוקם בקצהו הדרומי של

הגן הלאומי, ממערב למועדון הים התיכון ולמוצא נחל שעל ושטח N בפניה הצפון מערבית של התל, צפונית מערבית למתחם אלי אביבי ומדרום למוצא נחל כזיב. כמו כן נבדק חתך בצידו המערבי של התל, בסמוך לבריכות הרומיות. במקביל לעבודת החפירה ערכנו באתר סקר באמצעות תוכנת GIS. הסקר נערך על ידי קבוצת טופוגרפים מאוניברסיטת ליון בניהולו של ד"ר פרנק פריין, זאת במטרה למפות מחדש את האתר (איור 1).

סימנים ראשונים להבטחה הגלומה באכזיב נתגלו כבר ביום השלישי לחפירה עם חשיפת קטע מחלקלקת אבן שציפתה את המדרון הצפון מערבי של האתר ועם גילוי של קטע ביצור הכולל ככל הנראה מספר שלבים מתקופת הברונזה התיכונה (שטח N). מבדיקה ראשונית עולה כי הביצור בקטע זה כלל חלקלקה שתמכה בביצור מדרום, קטע חומה עבה למדי וחדר שנחפר אל תוך החומה. חלק זה תוארך על סמך ממצאי הקרמיקה לתקופת הברונזה התיכונה 2 ב' (MBIIb). החפירה בחלק זה הסתיימה מעל לשכבת לבנים אדומה. נראה כי בשלב מאוחר נחפר אל החומה חדר נוסף, שמוקם מדרום לחדר הקדום ומצפון לחלקלקה. חרסים אינדיקטיביים שנתגלו בחדר המאוחר מאפשרים לתארך אותו לשלב המעבר שבין תקופת הברונזה התיכונה לתקופת הברונזה המאוחרת (MBIIc-LBI) (איור 2). בהמשך הדרך, בכוונתנו להמשיך ולחשוף את ביצורי הברונזה התיכונה ולנסות ולתאם בין קטע הביצור שנתגלה בחפירות פראוסניץ במתחם אלי אביבי לבין קטע הביצור שחשפנו.

איור 2 : שטח N בעת החפירה, מבט צפונה. במרכז, חדר בביצור מסוף תקופת הברונזה התיכונה- ראשית תקופת הברונזה המאוחרת.

בחפירת השטח הדרומי (שטח M) המשכנו את חפירותיהם של ד"ר אסף יסעור-לנדאו וגוון דייויס ממערב. במקום נתגלו שרידים ארכיטקטוניים מעטים שעיקרם שרידי קירות קטועים ומתקנים. הממצא הארכיאולוגי שנתגלה בשטח זה הוא מועט ומעורב ואפשר והוא מרמז על שחיקה אינטנסיבית בשל הקרבה הרבה אל המים או על נטישה מכוונת (איור 3).

איור 3 : שטח M בעת החפירה, מבט צפונה.

בדעתנו לשוב ולחפור באכזיב בתקווה להמשיך ולחשוף את צפונותיה של עיר הנמל העתיקה ומתוך רצון לעמוד על אופייה של העיר, לברר את הרכבה החברתי ואת המוסדות הפוליטיים והכלכליים שפעלו בה בעת העתיקה.

הסתיומו החפירות ב'מערת החניון' בגן לאומי פלמחים (יבנה ים)

ד"ר צביקה צוק, רשות הטבע והגנים וד"ר איתמר טקסל, המכון לארכיאולוגיה אוניברסיטת תל אביב

החפירות הארכיאולוגיות ב'מערת החניון' אשר בגן הלאומי פלמחים שנמשכו על פני כשנה וחצי (כ-30 ימים) הגיעו החודש לסיומן, עם השלמת החשיפה של רצפת המערה. המערה התגלתה ביוני 2013 במהלך עבודות תשתית להכשרת חניון הלילה

בצד הצפוני של גן לאומי פלמחים ומכאן כינויה 'מערת החניון'. זוהי מערה מלאכותית מרשימה מאוד בעלת עמוד מרכזי חצוב בסלע. מידותיה 5X5 מ' ו-7 מ' גובה. בחלק העליון הצפוני של המערה ישנו פתח כניסה אשר עם העמקת המערה הפך לחלון.

החפירות נוהלו על ידי ד"ר צביקה צוק, הארכיאולוג הראשי של רשות הטבע והגנים וד"ר איתמר טקסל מהמכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל אביב ובחסות רשות העתיקות. החפירות נעשו באמצעים שונים: כלים מכאניים, מסוע חשמלי ובעיקר עבודה ידנית שהתבססה על מתנדבים מ'עמיתים לטיולים', מתנדבים אמריקניים מהסמינר התיאולוגי הבפטיסטי של ניו אורלינס שהושאלו מחפירות מפעל המים של תל גזר, עובדי רשות הטבע והגנים ממרחב שרון ופועלים בשכר.

בראשית החפירה נמצאו על הגג המערה כ-20 חלקים של בקבוקי זכוכית לבושים מהתקופה הרומית (מאות 1-2 לספירה). בקבוקים אלו נהגו להניח בקברים. נראה כי היה כאן קבר שנהרס לחלוטין ורק הבקבוקים נותרו להעיד על קיומו.

מחוץ למערה מצד שמאל של הפתח נחשף קנקן גדול (כ-60 ליטרים) מתקופת הברונזה התיכונה 2 ובתוכו פכית גלילית תמימה (כחצי ליטר) ושרידי עצמות תינוק, המעידים כי מדובר בקבורת קנקן האופיינית לתקופה.

בחפירה בתוך המערה נמצאו במעורב חרסים מ-3 תקופות: ברונזה תיכונה 2, ברונזה מאוחרת וביזנטית, וכן חפצים מודרניים משלהי המאה ה-20 (בחלק העליון). בחלק התחתון של המערה נמצאו מחצבה לאבני בנייה מכורכר שכללה 14 שורות אחת מעל השנייה וכן סימנים של ניתוק אבנים ברצפת המערה ואבנים שחציבתן החלה וטרם נסתיימה. בנוסף נמצאו למעלה מ-20 אבנים מסותתות שנחצבו אך נותרו במילוי של המערה. מילוי זה היה מורכב ברובו מחול ומיעוטו משברים של סלעי כורכר.

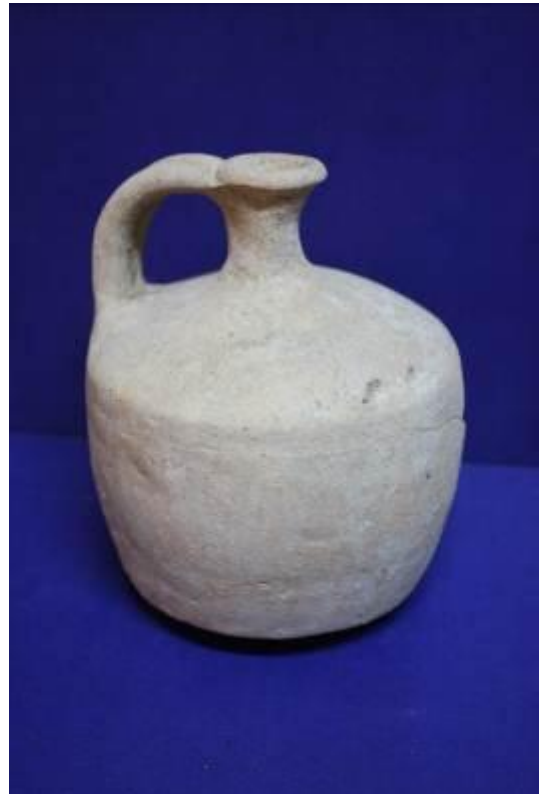
לפיכך מציעים החופרים כי למערה שני שלבים כאשר השלב הקדום נמצא למעלה והשלב המאוחר נמצא למטה (ההיפך משכבות של תל, או "סטרטיגרפיה הפוכה"). בשלב הראשון והעליון הייתה זו מערת קברים מתקופת הברונזה התיכונה 2 (לפני כ-3,600 שנים) ובשלב השני והתחתון שולבה המערה במחצבת אבן גדולה מהתקופה הביזנטית (לפני כ-1,500 שנים) אשר המערה הייתה בקצה שלה ואילו את גדולה אין לדעת. הצעה זו מתבססת על הקבר מתקופת הברונזה התיכונה 2 שנמצא

בסמוך לפתח/חלון ועל צורת החציבה ואבנים שהוצאו מהמערה בחלקה התחתון המאפיינת אבנים מסותתות מהתקופה הביזנטית.

בסיום החפירה נחשפה כאמור רצפת המערה המרשימה, ובה דפוסי האבנים שהוצאו לבנייה. היו אלה יומיים מרוכזים של חפירות עם צוות גדול ממרחב שרון בניצוחם של מנהל המרחב עמי לזר ומנהל הגן הלאומי חוף פלמחים אמיר חן יחד עם מתנדבים מיעמיתים לטיולים. החופרים גילו מוטיבציה רבה שאפשרה לסיים את החפירה ממש לפני גשמי החורף.

סיוע חשוב לחפירה מהיום הראשון ועד היום האחרון ניתן על ידי דורי טובים, ארכיאולוג המנהל את צוות השימור של מחוז מרכז ברשות הטבע והגנים.

עתה בתום החפירה, התייעוד, המדידות והצילומים נערכים ברשות הטבע והגנים להכשרת המערה לביקורי קהל.

בית שערים ואונסקו (גן לאומי בית שערים) / כתב וצילם: צביקה צוק

מדינת ישראל באמצעות הוועד הישראלי לאונסקו ומשרד החוץ הגישה למרכז למורשת עולמית של אונסקו את האתר 'מערות בית שערים' כמועמד להכרזתו 'אתר מורשת עולמית'. ההגשה נעשית על ידי כתיבת תיק לפי הנחיות מדויקות שנקבעות על ידי אונסקו. את התיק יזמה רשות הטבע והגנים והוא נכתב על ידי ד"ר צביקה גל בסיוע גב' אסתי בן חיים. כתיבת התיק והגשתו הוא תהליך ארוך הנמשך מספר שנים. ראשית התהליך הוא כתיבת תיק היתכנות. על מנת לבחור את הכותב נערך כעין מכרז בין מספר כותבים ולאחר בחינה של ההצעות שקבלנו נבחר ד"ר צביקה גל. תיק ההיתכנות נכתב לפני כ-4 שנים, הוגש לוועד הישראלי לאונסקו (ומשם נשלח לבדיקה על ידי איקומוס ישראל) ותוקן בהתאם להערות. לאחר כשנתיים נמצאה הדרך להמשיך ולקדם את התיק לשלב סופי להגשתו לאונסקו. ד"ר צביקה גל קיבל מרשות הטבע והגנים משימה לא פשוטה בגלל לוח זמנים צפוף שהותאם כמובן לדרישות ההגשה של אונסקו. הוא כתב את התיק בסיוע של גב' אסתי בן חיים (שגם כתבה את פרק מס' 5 של התיק) באופן מוצלח ביותר והתיק הוגש לאונסקו בזמן (ינואר 2014). אונסקו מעביר את התיק לבדיקה ולחוות דעת של איקומוס הבינלאומי (המועצה הבינלאומית למונומנטים ואתרים). איקומוס שולח נציג לבדיקת האתר בשטח. כך זכינו בחודש ספטמבר לביקור של אנג'לה פירוני, ארכיאולוגית מאיטליה שבאה לבדוק את האתר בשטח. הכנו תכנית ביקור שכללה מספר נושאים שאיקומוס מבקש מהמעריך לבדוק. הנושאים כוללים את בדיקת האתר, שטח הגלעין המוצע להכרזה, שטח אזור החייץ, קשרי גן וקהילה, בעלי עניין, שימור ושחזור, מקוריות, יושרה, תכניות פיתוח ועוד.

למעריכה אסור לומר למדינה את חוות דעתה ולכן אנו נמצאים כרגע בהמתנה עד מאי 2015 כאשר נקבל מאונסקו את חוות הדעת של איקומוס. כל זאת לקראת ועידת מורשת עולמית ה-39 שתיערך בבון, גרמניה בסוף יוני 2015. אנו מקווים מאוד לחוות דעת חיובית של איקומוס ובהמשך להצלחה בוועידה ולהכרזה של המערות 'אתר מורשת עולמית'.

מימין לשמאל מלמעלה למטה: מנורה יוצאת דופן במערה המצוירת, פתיחת הביקור במשרד מחוז צפון/רטי"ג, אנג'לה ואסתי בוחנות את אחת המערות, אייל בצר ראש המ.א. עמק יזרעאל ואנג'לה, צוות הגן הלאומי בית שערים ואנג'לה, סיום הביקור במסעדת ארסטו בקיסריה

המחשה אומנותית של הסקנה פרונס בתיאטרון ציפורי אדריכל זאב מרגלית, מנהל אגף שימור ופיתוח, רשות הטבע והגנים

תיאטרון ציפורי נחשף בחלקו בחפירות ארכיאולוגיות כבר בשנת 1931 על ידי אוניברסיטת מישיגן. חשיפתו הושלמה לאחר מכן משנות השמונים בידי משלחות מאוניברסיטת טמפה בפלורידה והאוניברסיטה העברית ירושלים בשיתוף עם אוניברסיטת דיוק. בשנות ה-2000 שוחזרו השורות התחתונות של מושבי התיאטרון בשני סוגי אבן: מושבים מקוריים שנמצאו ברחבי התיאטרון ומושבים משוחזרים מאבן חדשה. בשחזור הוקפד להשאיר את החלק העליון של המושבים ללא התערבות, בכדי לשמור על החציבות המקוריות בסלע. לאורך כל השנים לא נמצאו שרידים משמעותיים מחזית הבמה הצפונית - הסקנה פרונס. מציאתו של כבשן סיד בצד המזרחי של התיאטרון מעידה אולי על גורלן המר של האבנים המיוחדות והמעוטרות.

לאחרונה במסגרת חידוש המחשה בציפורי באופן כוללני מטעם תכנית מורשת (תמ"ר) עלה רעיון ליצור "המחשה אומנותית" של הסקנה פרונס, זאת על מנת לאפשר הבנה של מבנה התיאטרון מבלי להתחייב לדיוק ההיסטורי, וכן לאפשר בעתיד פעילויות שונות ומופעים על הבמה. נערך מחקר השוואתי עם תיאטראות דומים בעולם והוחלט לבצע המחשה העשויה מפרופילים של מתכת שתחובר לקונסטרוקציה של הבמה - ללא נגיעה בעתיקות. המחשה תאפשר מצד אחד המשך המבט לנוף המקסים של הרי הגליל התחתון ובקעת בית נטופה ומצד שני תיתן רמז אומנותי לסקנה פרונס שתחס מצפון את במת התיאטרון. המחשה נעשתה בצורה כזו שיהיה ברור לכל אדם שאין זה המקור אלא אינטרפטציה מודרנית. בימים אלו הסתיימו העבודות והתוצאה מדהימה. אנו מקבלים תגובות חיוביות מאוד מקהל המבקרים. בעתיד יש כוונה לשלב גם הצללה וכך הביקור בתיאטרון יהיה חווייתי והשהייה בו תהיה מעניינת ונעימה.

"איזה כיף לי, אני מתנדב בגן לאומי פארק אשכול!"

דן גזית

כארכיאולוג בדימוס, הוצע לי על-ידי מנהל מחוז רביב שפירא (כיום סמנכ"ל רשות הטבע והגנים) להתנדב לעבוד יום בשבוע בפארק אשכול (הבשור), לאור הרעיון שאני "דוחף" מזה שנים להקים בפארק מרכז לתצוגת פסיפסים עתיקים מצפון הנגב ולגאול אותם מתוך המחסנים של רשות העתיקות.

כתושב האזור משנת 1958, עקבתי אחר התפתחות הפארק עוד מימי ייסודו על-ידי יוסף (ג'ו) יחזקאל – אז חבר אורים. במשך השנים סקרתי את האתרים הארכיאולוגיים שבשטחו וגם חפרתי בו בשנות ה-70 וה-80, עם פרופ' רם גופנא, מבנה מצרי מסוף האלף הרביעי לפני הספירה. החפירה זו שוקמה בידי ממונת שמור מחוז דרום אורית בורטניק ומוצגת לציבור החל משנת 2010 במרכז הפארק.

בשלב הראשון של עבודתי כמתנדב בפארק מראשית חודש יוני 2014, עברתי על פני כל האתרים הארכיאולוגיים שבפארק שסקרתי לפני כ-50 שנה ואשר פרסמתי ב"מפת אורים 125", ורשמתי את מצבם. יש לציין כי עקב מציאות הנביעות הקבועות של עין בשור בפארק, ברורה הזיקה בין אתרים עתיקים לשטח הפארק; זאת גם הסיבה ש"חיל המשלוח המצרי" (= הכוחות הבריטיים ובעלי בריתם) התמקם במלחמה העולמית הראשונה ליד מקורות המים במשך כחצי שנה בשנת 1917, בדרכם לכבוש את ארץ ישראל מידי העות'מאנים.

מכאן מתבקש שיש להשקיע מאמצים בתכנון השימור והפיתוח של אתרים עתיקים הראויים לכך מחד גיסא, ומאידך גיסא בשילוט ובהבלטה של אתרים מימי המלחמה העולמית הראשונה (כמו שנעשה בעבר בפארק, בהצלחה רבה, בגשר הרכבת שמעל נחל בשור). יש לטפל בשרידים הקשורים לקו הרכבת חאן יונס – באר שבע החוצה את הפארק, רכבת שהחלה כהכרח לוגיסטי צבאי לשינוע גייסות ואספקה והמשיכה להתקיים עד 1927 כרכבת נוסעים סדירה. בנוסף לכך, אני מנסה גם לתעד את שרידי המוצבים ושאר השאריות מהמלחמה ההיא שנותרו בשטח.

גם לחומר שבכתובים התייחסתי: כתבנו דפדפת חדשה המיועדת לחלוקה בכניסה לפארק ובדקנו עוד טקסטים אחדים. בראש גבעת המצפור הגבוהה של הפארק נמצאה במהלך כיבושה במלחמה העולמית הראשונה רצפת פסיפס של כנסייה (תאומתן של הרצפות בבית הכנסת העתיק בחורבת מעון ושל הרצפה שנחשפה בחורבת באר שמע וכוסתה מחדש). הפסיפס מהמצפור הועבר בזמנו לאוסטרליה וקיימים מגעים להשיג משם העתק נאמן למקור ולהחזירו לאחר כבוד לאתרו המקורי.

מעבר לכביש 241, מול הפארק, שוכנת חוות היענים "אל היען" שהוסבה לאחרונה לאתר תיירותי – חוויית. ביקשתי מסאס פיאלקו 'שלנו' (ממונת קהל וקהילה במחוז דרום) כי תברר ברמות המתאימות אשר ברשות הטבע והגנים אם ניתן

עקרונית להציע שיתוף פעולה מסוג מסויים עם "אל היען" כדי לתגבר את הביקורים בשני המוקדים יחדיו.

כפי שנוכחתם, אני רק בראשית הדרך; אני חייב לציין כאן את התייחסותו הלבבית של מנהל הפארק, אליאב יהודה, לתיזוזים שלי בפארק ובמשרדו ואת אוזניו הכרויות. אני שוקל לאמצו לי לבן.

חידת חודש נובמבר 2014

מהו המקום? מה שמותיו? 1. המקורי 2. זה שבוטל 3. והנוכחי

פתרון חידת חודש אוקטובר 2014

הפתרון : מערת שמשון

פתרו נכונה לפי הסדר : חיליק אברגיל, דקל גד ומנחם פריד, ואם שכחתי מישהוא איתו הסליחה.

וברצוני להתנצל בפני יוסי בן ארי אשר פתר נכונה את החידה הקודמת (המאוסוליאום במזור) ושמו נשמט בטעות מרשימת הפותרים נכונה.